

Çocuk Kitaplarında Ölüm Temasının İşlenişi: Bir Ölüm Eğitimi Materyali Olarak Arnold Lobel’in “Fil Amca” Kitabı Örneği*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Muhammed Fatih TURANALP¹

1 Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, fturanalp@erbakan.edu.tr. ORCID:0000-0001-5752-5615

Gönderilme Tarihi: 03.11.2024 Kabul Tarihi: 16.07.2025 DOI: 10.37669/milliegitim.1578461

Atıf: “Turanalp, M. F. (2025). Çocuk kitaplarında ölüm temasının işlenişi: Bir ölüm eğitimi materyali olarak Arnold Lobel’in “Fil Amca” kitabı örneği. *Millî Eğitim*, 54(248), 2367-2400. DOI: 10.37669/milliegitim.1578461”

Öz

Anlatması zor konuları çocukların dünyasına pedagojik bir zeminde ulaştırabilmeyi sağlayan bir edebiyat yaklaşımı olan sorun odaklı edebiyat alanı içerisinde ölüm teması, çocuk kitaplarında yaygın olarak ele alınan konuların başında gelmektedir. Türkiye’de yayımlanmış çocuk kitaplarında ölüm temasının işlenişini konu alan bu araştırma kapsamında ele alınan 52 kitaptan 9’unun ilk gençlik, 5’inin son çocukluk, 38’inin de erken çocukluk dönemine ait olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki kitaplardan 42’si orijinal dillerinden Türkçeye çevrilmiş, 10’u da Türkçe yazılmış eserlerdir. Kitaplar incelendiğinde ölümü anlatmada baskın olarak tercih edilen yöntemin duyuşsal bir zeminde hikâye etme merkezli anlatımlar olduğu görülmektedir. Bilişsel anlatılarda ise hikâyenin değil bilginin ön planda olduğu ve ansiklopedik anlatımların tercih edildiği anlaşılmaktadır. Erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanmış kitaplar içerisinde konuyu ele alışı biçimi açısından diğer tüm eserlerden ayrılan, yazar Arnold Lobel’e ait “Fil Amca” kitabı, kullandığı eğitsel yaklaşımlar ve çocuk edebiyatı ilkelerine uygunluk yönüyle dikkat çekmektedir. Ölüm olgusunu belirtmeden, dolaylı olarak, “sağaltıcı” bir yaklaşımla, duyuşsal bir zeminde ve hikâye merkezli olarak ele alan kitabın, kullandığı eğitsel ve araçsal yöntemlerle ve edebiyatın duyumsatıcı ve sezinletici gücüyle terapötik ve etkili bir ölüm eğitimi yaklaşımı içerdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: çocuk edebiyatı, sorun odaklı çocuk kitapları, ölüm, ölüm eğitimi, bibliyoterapi

*13-15 Mayıs 2022 tarihleri arasında Konya’da gerçekleştirilen “3. Uluslararası Din Eğitimi Kongresi”nde sözlü olarak sunulmuş “Çocuk Kitaplarında Ölüm Temasının İşleniş: Arnold Lobel’in “Fil Amca” Kitabı Örneği” başlıklı sözlü bildirinin genişletilmiş ve makaleye dönüştürülmüş hâlidir.

The Treatment of the Theme of Death in Children's Books: Arnold Lobel's "Uncle Elephant" as an Example of a Death Education Material

RESEARCH ARTICLE

Abstract

The theme of death, a topic frequently addressed in children's books, is one of the main subjects in problem-focused literature, a literary approach that aims to convey challenging concepts to children on a pedagogical foundation. This study, which examines the portrayal of the theme of death in children's books published in Turkey, determined that of the 52 books analyzed, 9 were intended for early adolescence, 5 for late childhood, and 38 for early childhood. Of these, 42 are translations from their original languages into Turkish, while 10 are originally written in Turkish. Upon analyzing these books, it was observed that the dominant method of conveying death is through narrative approaches centered on emotional storytelling. In cognitive narratives, however, the emphasis is placed on information rather than storytelling, with a preference for encyclopedic explanations. Among the books aimed at early childhood, Arnold Lobel's "Uncle Elephant" stands out for its unique approach to the subject. The book is notable for its use of educational methods and adherence to the principles of children's literature. It approaches the concept of death indirectly, without explicitly mentioning it, employing a "healing" approach that centers on emotional elements. It was concluded that, through its educational and instrumental methods, along with the evocative and suggestive power of literature, the book offers a therapeutic and effective approach to death education.

Keywords: children's literature, problem-focused children's books, death, death education, bibliotherapy

Giriş

Çocuk edebiyatı, modern sonrası yaklaşımların etkisiyle bir alt tür olarak edebiyat havzasına konumlanmış, başlangıçtaki çocuk edebiyatının meşruiyet tartışmalarını aşarak kendine has bir üretim alanı olarak kabul görmüş ve içerik özellikleri, biçimsel ve estetik boyutlar gibi alana özgü bakış açılarıyla, niteliksel bağlamda da ele alınmaya başlamıştır. Dijitalleşmenin etkisiyle yazınsal edebiyat, görsel dilin gölgesinde kalmış gibi gözükse de sinema, çizgi film ve dijital oyunların da özünde bir hikâye barındırması, metin merkezlilik ve estetik bağlamda eserlerdeki nitelik arayışı gibi hususlar, edebiyatın insanların duygularını aktarmada bir ifade aracı olarak gündemde kalmaya devam edeceğinin bir işareti sayılabilir. Hele ki kitapların bu bağlamda insanlık tarihi kadar eski ama eskimez bir yönü olduğu da hesaba katıldığında dijitalleşme sürecinde edebiyatın ve kitapların ilgi odağı olmayı sürdüreceği de bir gerçektir.

Çocukların kitaplarla olan mesaisi aslında çocukluğun ilk yıllarından itibaren aileden başlayıp okul yıllarına uzanan uzun soluklu bir süreçtir. Bu zaman zarfında çocuğun kitaplarla ne ölçüde buluştuğu ve hayatında kitabın ne kadar yer ettiği konusu çocuk ve kitap özdeşliğinin belirleyicisi olmaktadır. Erken yaşlarda kitaplarla karşılaşan ve günlük yaşantısında doğal bir biçimde kitap bulunan çocukların oyuncaklar ve ekranlar kadar kitapları da dünyalarında ayrı ve özellikli bir unsur olarak konumlandıkları görülecektir. Bu çerçevede aileden başlayarak okul yıllarında bilinçli bir rehberlik üzerinden nitelikli çocuk kitaplarıyla karşılaşmış olan çocukların dil gelişimleri yanında edebiyatın empatik ve farklı dünyalara pencere açan çağrışımsal zenginliği sayesinde gerçek yaşama hazırlık, farklılıkları tanıma ve tolere etme, hayal gücü geliştirme ve problem çözme gibi beceriler elde etmeleri mümkün olacaktır.

Çocuk kitaplarındaki hayal gücü, empati, dil ve görsel estetik barındıran içerikler; bir yanıyla hikâye/masal kurgusu ve olay örgüsü içerisinde bir anlatı geliştirirken diğer taraftan çeşitli iletileri de çocuklara ulaştırmaktadır. Çocuk edebiyatında ileti, doğrudan ya da dolaylı olması bakımından eleştiri konusu yapılmakta, mesajı doğrudan vermek yerine duyumsatıcı ve sezinleten bir anlatım ile çocukları düşündürme ve duyarlıklarını devindirmenin daha uygun olacağı görüşü (Sever, 2008) dile getirilmektedir. Yine estetik ve poetik bir dille yazılmış çocuk kitaplarının çocuk üzerindeki etkisinin pedagojik dil ve anlatımla yazılmış kitaplardan daha fazla olduğu ve eğitici amaçlı metinde edebiyatın, pedagojinin sınırları içinde kalacağı (Şirin, 2019) da bir gerçektir. Eğitselliğin ön plana alınmasının edebiyatın hareket alanını daraltabileceği tespitiyle birlikte çocuk edebiyatı eserlerinin yoğun bilişsel içerik ve didaktik yaklaşımlarla değil; dil estetiği, kurgusal zenginlik ve iletiyi hissettirerek vermek gibi içerik özellikleriyle sunulması çocuk edebiyatında niteliği artırıcı etkenler olarak değerlendirilebilecektir.

Çocuk edebiyatı eserlerindeki iletiler kadar içerikte yer alan konular da önem taşımaktadır. Bu minvalde kitaplarda hayvan hikâyelerinden doğaüstü olaylara, gerçekçi anlatımlardan masalsı içeriklere kadar geniş bir yelpazede farklı konulara değinilmektedir. Bu konular çoğunlukla çocuklarda belli değerlerin ve karakter özelliklerinin oluşmasına yardımcı olacak şekilde ele alınmaktadır. Konular seçilirken, pedagojik bakışın da etkisiyle çocukları olumsuz etkileyebileceği düşüncesiyle gerçek yaşama hazırlayıcı, hayatın içerisinde çocukların karşılaşabileceği olumsuz durumları ele alan eserlere çocuk edebiyatı

alanında sıklıkla rastlanmamaktadır. Çocuğa anlatılması zor olan konuları anlatmak yerine anlatmamayı tercih edip dışarıda bırakmak, eğer bu konular “çocuk gerçekliği” perspektifi içerisinde değerlendirilebilecekse problemlili bir durumdur. Nitekim gerçek yaşam deneyimlerinin uzağında oluşturulacak steril alan, çocuğun “çocuk gerçekliği”nin dışında konumlandırılması ve hayata hazırlık anlamında deneyimsiz bırakılması demek olacaktır. Diğer taraftan bu konuların anlatımında “çocuğa görelili” perspektifiyle hareket edilmemesi de çocukların gelişimsel anlamda olumsuz etkilenebilecekleri mahzurlar doğurabilecektir. Hâl böyle olunca “sorun odaklı edebiyat” adı verilen ve alana özgü incelikleri olan, çocuğa anlatılması zor konuları “çocuğa görelili” ilkeleriyle ve “çocuk gerçekliği” perspektifinden anlatmayı mümkün kılan bir tür ortaya çıkmaktadır.

Sorun odaklı edebiyat, “çocuk gerçekliği”ni çocuk bakışıyla yansıtan, çocuğun sorunuyla yüzleşmesine ve bu sorunu anlamasına açılım getiren pedagojik bir edebiyat (Şirin, 2019) şeklinde tanımlanabilecektir. Sorun odaklı edebiyat, çocukların anlayamadığı ya da doğrudan iletişim kurmadığı bazı gerçekleri edebiyat yoluyla onların dünyasına sokmayı amaçlamaktadır (Dilidüzgün, 2018). Bugünün dünyasında çocuklarla konuşulması zor konular denilince savaş, göç ve göçmenlik, ölüm ve ölümcül hastalıklar, doğal afetler, şiddet, cinsellik, cinsel istismar, boşanma, engellilik, akran zorbalığı, dijital zorbalık ve madde bağımlılığı sıralanabilir (Öztürk, 2022). Sorun odaklı edebiyat eserlerinde öne çıkarılan konular üzerinden bir anlamda çocuğun karşılaştığı ya da karşılaşabileceği sorunlardan haberdar olmasına ve bu sorunlarla başa çıkabilmesine yardım edilmeye çalışılır (Yılmaz & Yakar, 2018).

Bu çerçevede sorun odaklı edebiyat iki boyutlu olarak, hem çocuğu gerçek yaşama hazırlama bağlamında “öncül” ve hem de hayatın belli bir evresinde karşılaşılan durumlarla başa çıkma becerisi elde edilmeye dönük “sağaltıcı” bir işlev görmektedir. Sorun odaklı edebiyat bağlamında çocuk kitaplarında en çok ele alınan konulardan birisi de ölüm temasıdır. Ölüm temalı çocuk kitapları, sorun odaklı edebiyatın “öncül” ve “sağaltıcı” işlevlerini birlikte ya da tekil olarak yerine getirirken ölüm olgusunun aynı zamanda çocuk edebiyatı ilkeleri çerçevesinde; çocuk bakışı, çocuğa görelili ve çocuk gerçekliği perspektifinden ele alınması da önem arz etmektedir.

Çocuk ve Ölüm

Çocuk, her ne kadar hayatın başlangıç noktası olan doğuma zamansal olarak yetişkinlerden daha yakın bir varlık olsa da hayatın bittiği nokta olan ölüm duygusunu da varoluşsal olarak içinde taşımakta ve ölüm ile ilgi düzeyinde bağlantı kurmaktadır. Erken yaşta çevrelerindeki canlı varlıkların ölümünü gören çocuk, ölüme ilgi göstererek ortaya çıkan değişimin ve canlılığın kaybolmasının nedenlerini sorulara dönüştürerek çevresine sorabilmektedir (Dolto, 2004, Hökelekli, 2017, Miller, 2019). Bu noktada özellikle erkek çocuklarının daha çok ölümle, kız çocuklarının ise hayatla bağlantılı oyunlar oynamaları (Dolto, 2004) da çocuğun hayat ve ölüm diyalektiğine konumlanması bakımından ironik bir durumdur. Araştırmacılar da çocukların ölümle olağanüstü ilgili olduklarını tespit etmişlerdir. Nitekim bu merak zaman sonra kaygıya dönüşebilmekte ve bu kaygının erken yaşlarda başladığı kabul edilmektedir (Hökelekli, 2017).

Çocukta nesnel zaman kavramı tam olarak şekillenmediği ve nesnel zaman dünyasına katılım tam olarak gerçekleşmediği için çocuk, ayrılma ve ölüm arasındaki ilişkiyi tam olarak anlamlandıramamaktadır. Öyle ki, çocukta önemsiz ayrılıklardan fazlaca etkilenip önemli ayrılıklardan etkilenmeme gibi tutarsız durumlar ortaya çıkabilmektedir (Hökelekli, 2017). Çocuk için ölüm; uyku, etkinlik azalması, ertelenen canlanma gibi algılamalara dönüşmekte; çocuk tarafından bir tür ceza, hastalık, olağanüstü hadise ve yolculuk gibi biçimlerde de algılanabilmektedir (Hökelekli, 2017).

Yaş aralıkları bakımından ölümün çocuklarca nasıl algılandığına bakılacak olursa ölümün 7-8, hatta 10 yaşından önce yetişkin algılarına yakın bir biçimde algılanamadığı görülmektedir. Bu nedenle ölümün asıl anlamının çocuk tarafından yavaş yavaş kabul edildiği ifade edilebilir. 3 ila 5 yaş aralığında uyku ve yolculuk gibi geçici bir ayrılık (Hökelekli, 2017 ; Kuloğlu Türker & Yüce, 2019; Matthews, 2000; Tanhan & Arı İnci, 2009, Uslu, 2021) biçiminde algılanan ölüm, 5 ila 9 yaş aralığında dışarıdan benimsetilmiş köklü bir kişisel değişim olarak geri dönüşü olmayan bir son şeklinde kavranmaya başlanacak (Miller, 2019) ve 9-10 yaşlarından sonra da kaçınılmaz ve evrensel bir gerçeklik olarak “hayatın kaybedilmesi” olarak algılanacaktır (Sevinç, 2019). Çocukta ölümün 7 yaşına doğru bir “ayrılık endişesi” olarak tezahür etmesi de mümkündür. Nitekim ölümün anlamını yavaş yavaş anlamaya başlayan çocuktaki tepki, saldırganlık karşısındaki sıkıntı gibidir ve ölüm gerçekliği, her şeye gücü yeten niyetlerin

hâkim olduğu sanısını altüst ettiği için çocuğu değiştirmeye zorlamaktadır (Hökelekli, 2017). Bununla birlikte çocukların ölüm hakkında yaşlarına bağlı olarak farklı şekillerde düşünebileceklerini bilmek faydalı olsa da tüm büyüme süreçlerinde olduğu gibi çocukların bireysel olarak farklı düşünceler geliştirdiğini de hatırd tutmak gerekir (Miller, 2019). Netice itibarıyla ölümün, özellikle erken çocukluk dönemi çocuğu tarafından çoğu zaman “geçici bir ayrılık” olarak değerlendirildiğinden söz etmek yanlış olmayacaktır.

Peki çocukların çevresel bir etken ile söz gelimi hayvanların ölümünü gözlemlemeleri ya da filmler, şarkılar, televizyon vb. üzerinden ya da gerçek hayatta yüzleşerek ölümle tanışmaları onlara ölümü anlatmak için yeterli bir neden olabilir mi? Çocuklara ölümü anlatabilir miyiz? Anlatmalı mıyız? Ne kadar anlatabiliriz? Nasıl anlatabiliriz? Genel geçer pedagojik kaygılar, ölümün çocuğa göre ve çocukluk alanı içinde bir tema olmadığını düşündürecektir. Çocukları acı ve kederden koruma güdüsü yetişkinlerde ön plana çıkabilir. Ancak gerçek yaşam deneyimlerinin uzağında konumlandırılmış tozpembe bir bakış açısı, özellikle yetişkin enformasyonuna muhatap olabileceği pek çok bilgi verici kaynak ve ölümün bu denli hayatın içinde olduğu karma bir gerçeklik içerisinde çocukların gerçek hayat deneyiminin dışında kalması ile sonuçlanacaktır. Bu ise hazırlıksız bir yüzleşmeden dolayı sağlıksız ve olumsuz sonuçları olan bir gelişim anlamına gelebilecektir. Ariès’e atfen geleneksel zamanlarda seks hakkında konuşmak tabu iken modern zamanlarda bu tabu ölüm konusuna evrilmiştir (Sağır, 2017). Ariès, günümüz sosyologlarının cinsellik yasaklarını ölümüne ve ölümden bahsetme yasağına uyguladıklarını ifade etmektedir (Ariès, 2020). Çocuklarla ölüm hakkında konuşmak da tıpkı seks hakkında konuşmak gibi zor olabilmektedir (Miller, 2019). Üstelik dışarıda bırakılan şey, bir tabu hâlini alarak çocuklar tarafından en çok hatırlanan şeye de dönüşebilecektir (Miller, 2019). Bu nedenle ailelerde çocuklarla güvenli bir iletişim zemini üzerinden diyalog kurulması doğru bir yaklaşım olacaktır.

Bu noktada hangi tür ifadelerle çocuğa ölümün anlatılabileceği konusunda da uzmanlar arasında bir uzlaşıdan söz etmek mümkün değildir. Çocuklara ölümü anlatmak kolay bir şey olmadığı için uzmanlar arasında da ciddi bir anlaşmazlık bulunmaktadır (Hökelekli, 2017). “Göçtü gitti, daha iyi bir yerde, sadece uyuyor, sonsuza dek uykuda, uzaklara gitti, öteki tarafa göçtü, eve çağrıldı, artık bizimle değil, Tanrı ile birlikte, melek oldu” vb. ifadelerin çocuktaki karşılığı da yetişkinlerin algıladığından çok daha farklı olacaktır (Miller, 2019,). Sevilen bir insanı Tanrı’nın

yanına aldığı düşüncesi olumsuz bir tasavvura yol açabileceğinden sevgi diliyle bütünleştirilebilirse çocuktaki Tanrı tasavvuru olumsuz yönde etkilenmeyecektir (Taşdelen, 2013). “İnsan yaşamayı bitirdiğinde ölür.” ya da “Ölecek olan kişi onu kalbinde hisseder.” gibi cümleler (Dolto, 2004) çocuktaki ölüm düşüncesini doğru yönlendirebilecek ifadelerdendir.

Yöntem

Araştırmanın temel problemini çocuk kitaplarında ölüm temasının nasıl işlendiği sorusu oluşturmaktadır. Araştırmaya konu çocuk kitapları informal bir eğitim aracı olarak kabul edilmekte ve ölüm temasını ele alış tarzları bakımından irdelenmektedir. Araştırmada son olarak ölüm temasını ele alan bu kitaplar içerisinde, kullandığı özgün ölüm eğitimi yöntemi ve çocuk edebiyatı ilkelerine uygunluk açısından diğer tüm kitaplardan ayrılan Arnold Lobel’in *Fil Amca* isimli kitabı eğitsel açıdan değerlendirilmektedir.

Araştırmanın birinci amacı, ölüm temasını ele alan çocuk kitaplarını gelişim dönemleri açısından belirlemek ve bu kitapların büyük çoğunluğunun yoğunlaştığı erken çocukluk dönemi içerisinde hangi yaklaşımlarla konunun ele alındığını tespit etmektir. Araştırmanın bir diğer amacı, ölüm temasını ele alan tüm çocuk kitapları içerisinde benzersiz bir eser olan Arnold Lobel’in *Fil Amca* isimli kitabını ölüm eğitimi bağlamında değerlendirmektir. Türkiye’de yayımlanmış ve ölüm temasını ele alan çocuk kitaplarının gelişimsel ve tematik açıdan kategorize edilmesi ve içlerinden özgün değeri olan bir eserin çocuk edebiyatı ilkeleri ve eğitsel açısından ele alınması, araştırmanın önemini artırmaktadır.

Bu çalışmada “durum çalışması” deseni kullanılmıştır. Durum çalışması araştırması; araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2013).

Araştırma kapsamındaki kitaplar, “ölçüt örnekleme” yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemi, araştırmacı tarafından oluşturulmuş ya da önceden belirlenmiş ölçütler doğrultusunda örneklem biriminin seçilmesidir (Baş & Akturan, 2013). Araştırmaya esas olan kitaplar, Türkiye’de yayımlanmış çocuk kitapları evreni içerisinden seçilmiş, Türkiye’de yayımlanmamış olan çocuk kitapları kapsam dışında bırakılmıştır. Ele aldıkları konular itibarıyla ölüm temasını kitabın tamamında ele alan çocuk kitapları araştırma kapsamına alınmış

ve ölüm temasına yalnızca değinen çocuk kitapları kapsam dışında bırakılmıştır. Bu çerçevede gelişim dönemleri açısından erken çocukluk, son çocukluk ve ilk gençlik dönemlerine yönelik olan kitaplar araştırma kapsamında ele alınmış, bebeklik dönemine ait kitaplar kapsam dışında bırakılmıştır.

Araştırma kapsamındaki kitaplar, öncelikli olarak gelişim dönemleri açısından kategorize edildikten sonra kitapların büyük çoğunluğunu teşkil eden erken çocukluk dönemine ait kitaplar, konuyu ele alış biçimleri açısından yeniden kategorilere ayrılmıştır. Son olarak araştırma kapsamındaki kitaplar içerisinden yine “ölçüt örnekleme” yöntemiyle “çocuk edebiyatı ilkelerine uygun olma” ve “eğitsel yöntemler kullanma” ölçütlerini birlikte sağlayan Arnold Lobel’in Fil Amca isimli kitabı araştırma kapsamında detaylı olarak incelenmiştir. Bahsi geçen kitap incelenirken nitel bir yaklaşımla “içerik analizi” yöntemine başvurulmuştur. İçerik analizi, nitel bir malzeme hâline getirilmek üzere bir nitel verideki temel tutarlılıkları ve anlamları tanımlamaya yönelik indirgeme ve anlamlandırma çabalarını ifade etmektedir (Patton, 2002). İçerik analizinde dokümanın içeriği uygun kategorilere yerleştirilerek sınıflandırılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013). İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenlemek ve yorumlamaktır (Baş & Akturan, 2013). Araştırmaya konu kitap, içerik analizine tabi tutulurken tümdengelmisel yaklaşımla “eğitsel” ve “araçsal” boyutlar irdelenmiştir. Bu iki boyut altında bu kez tümevarımsal olarak alt başlıklar belirlenerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Çocuk Kitaplarında Ölüm Temasının İşlenişine İlişkin Bulgular

Kitapların, çocukların zorluklarla baş etmesinde bir terapi unsuru olarak işe koşulması “bibliyoterapi” kavramı ile ifade edilmektedir. Bibliyoterapi, kişinin eserdeki ana karakter üzerinden kendi duygu ve düşüncelerini keşfetmesine izin veren bir yöntem olup çocuklarla iletişim kurma aşamasında veya çocukların ölüm gibi konularda etkili başa çıkma mekanizmalarını geliştirmelerine katkıda bulunmak amacıyla da kullanılabilir (Sevinç, 2019). Matthews (2000), modern çocuk edebiyatının en önemli iki eserinin ölümle ilgili olduğunu yetişkinlerce şaşırtıcı bulunduğunu ve bunun nedeninin çocuklarla ölümü konuşmanın uygunsuz sayılması olduğunu belirtmekte (Matthews, 2000) ve bu

eserlerden birinin özellikle lösemi hastası çocuklar nezdinde oldukça popüler olduğunu ifade etmektedir (Matthews, 2000). Bu örnekte de görüldüğü gibi çocuklarla konuşmanın zor olduğu konuların kitaplar yoluyla çocuk gündemine taşınması ve kitapların terapötik etkisi yadsınamayacak derecede önemlidir. Ölüm teması, erken çocukluk başta olmak üzere son çocukluk ve ilk gençlik dönemine yönelik kitaplarda ele alınan popüler konular içerisinde gelmektedir. Pek çok kitapta ölüm bahsi ana tema olarak ele alınmasa da kısmi olarak yer bulabilmektedir. Bu başlık altında anılan kitapların ölüm temasına değinen değil, tümüyle ölümü konu edinen kitaplar olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Ölüm temasını ele alan Türkiye’de yayımlanmış 52 adet kitaptan 9 tanesinin ilk gençlik, 5 tanesinin de son çocukluk dönemine yönelik olduğu belirlenmiştir. Astrid Lindgren tarafından 1973’te yazılan ve ölüm temasının işleniş açısından gerçekçi çocuk ve ilk gençlik edebiyatının dışına çıkmasından dolayı öncü bir eser (Behrend, 2021) olarak nitelenen *Aslanyürekli Kardeşler* (Lindgren, 1992) ve yine dünya çocuk edebiyatının önde gelen klasiklerinden olan *Ölümsüz Aile* (Babbitt, 2002) kitaplarının yanında; *Büyük Dalga* (Buck, 1993), *Sonsuzluk Sirki* (Barutçuoğlu, 2004), *Ağlamak Güzeldir* (Donnelly, 2010), *Dedem Bir Kiraz Ağacı* (Nanetti, 2011), *Ben Ölmeden Önce* (Oliver, 2013), *En Yakın Uzak* (Long, 2017) ve *Albie Bright’ın Sayısız Dünyası* (Edge, 2020) isimli kitaplar, ilk gençlik dönemi okurları için ölümü konu edinmektedir. Bahsi geçen ürünlerin, ölüm hakkında yetişkin benzeri algıları olan ergen bireylere yönelik olarak ölüm olgusunu daha karmaşık bir örgüde ele alan hacimli kitaplar olduğu, kitapların bazılarında da fantastik kurguların ön plana çıktığı görülmektedir.

Örümcek Ağı (White, 1996), *Kiraz’ın Şarkıları* (Couture, 2013), *Ben’in Gemisi* (Koolwijk, 2016), *Fil* (Carnavas, 2020) ve *Lea’nın Yolculuğu* (Risari, 2020) kitapları da ölümü kaçınılmaz ve evrensel bir gerçeklik olarak ele almalarından dolayı son çocukluk dönemine yönelik olarak değerlendirilebilecektir. Bu kitaplar arasında dünya çocuk edebiyatı klasiklerinden olan *Örümcek Ağı* (White, 1996) isimli eser, ciddi hastalıklarla boğuşmak zorunda olan çocuklar arasında en çok sevilen kitap (Matthews, 2000) olmasının yanında ölüm temasını doğal bir biçimde ele alan terapötik bir kitap olması yönüyle dikkat çekmektedir.

Araştırma kapsamındaki kalan 38 adet kitabın ise erken çocukluk dönemine ait olduğu görülmektedir. Erken çocukluk dönemine yönelik olarak hazırlanmış ve ölümü konu edinen kitaplar, yöntemsel olarak farklı birkaç odakta yoğunlaşmaktadır. Bunlardan ilki, bilişsel bir yaklaşım izleyen ve çocuklara

ölümü anlatma amacı güden kitaplar olarak belirmektedir. Bu kategoride yer alan 13 kitap incelendiğinde iki tip eser üretiminden söz etmek mümkündür:

Birincisi, tamamen bilişsel anlatı üzerine kurulu kitaplar olarak kategorize edilmektedir. Herhangi bir hikâye anlatımı olmaksızın, ansiklopedik bir biçimde çocuğa ölüm olgusunu anlatan bu kitaplar (8 adet) şunlardır: *Yaşam ve Ölüm* (Labbé & Puech, 2010), *Çok Sevdiğim Bir Yakınımı Kaybettim (Bir Yakını Ölen Çocuklara Yardım)* (Heegaard, 2011a), *Evcil Hayvanımla Vedalaşıyorum* (Heegaard, 2011b), *Seni Özliyorum* (Thomas, 2012), *Ölmek Ne Demek?* (Öze, 2014), *Hayat Nedir? (3. baskıdan sonraki adı: Neden Varım?)* (Brenifer, 2015), *Sevdiğin Biri Öldüğünde Ne Olur? (Küçük Çocuklara Ölümü Açıklayan Kitap)* (Jay & Thomas, 2019), *Kaybolunca Nereye Gideriz?* (Martins, 2021).

Bilişsel bir yaklaşım izleyen ve çocuklara ölümü anlatma amacı güden kitapların ikinci boyutunda basit hikâyeleştirmeler yapan ve günlük hayattan örnekler veren kitaplar dikkat çekmektedir. Bu kategoride listelenen 5 kitap ise şunlardır: *Hatırlıyorum* (Moor-Mallinos, 2008), *Söyle Anne, Ben Neden Varım?* (Brenifier, 2012), *Aybino (Mini Bino 'ya Ölümü Anlatmak)* (Ertem, 2016), *Ölüm Nedir? (Yaman ve Onun Bitmek Bilmeyen Soruları)* (de Laubier vd., 2019), *Yok* (Aleçakır, 2021).

Çocuk kitaplarında ölüm temasının işlenişinde ikinci odak nokta ise duyuşsal bir yaklaşım izleyen ve tamamen hikâye odaklı anlatıma sahip kitaplar olarak dikkat çekmektedir. Bu kategoride yer alan 25 kitap incelendiğinde yine iki tip eser üretimi olduğu görülmektedir:

Birincisi, ölüm olgusunu belirterek doğrudan ele alan kitaplar şeklinde kategorize edilmektedir. Ölümün doğasını, evrelerini ve sonrasını bir hikâye kurgusu ve olay örgüsü içerisinde doğrudan konu edinen bu kitaplar (19 adet) şunlardır: *Kardeşim Cennette mi?* (Gezer, 2004), *Milly, Molly ve Emre'nin Tohumları* (Pittar, 2005), *Dedemi Özliyorum* (Alpöge, 2007), *Büyük Babam Nasıl Biriydi?* (de Deu Prats, 2008), *Hayalet Postacı* (Ateş, 2010), *Biliam ve Ben Düşünürken* (Lind, 2011), *Yaşlı Fil ve Lir Kuşu* (Yılmaz, 2013), *Elveda Yaşlı Rakun* (Jobert, 2013), *Trafik Polisi Kurbağa* (İdris, 2015), *Annem Her Yerde* (van Hest, 2016), *Elveda Bay Muffin* (Nilsson, 2017), *Fati Teyze'nin Yıldızı* (Weninger, 2017), *Eski Dostum Lodos* (Hest, 2018), *Ördek, Ölüm ve Lale* (Erlbruch, 2018), *Güle Güle Dombili* (Cheng, 2018), *Tostos Dedesini Özliyor* (Çakır, 2021), *Ağır Çanta* (Surgey, 2022), *Ağlamak Güzeldir* (Ringtved, 2022), *Boşluk* (Mahdavi, 2023).

Duyuşsal bir yaklaşım izleyen ve tamamen hikâye odaklı anlatıma sahip kitapların ikinci boyutunda ölüm olgusunu belirtmeden dolaylı ele alan kitaplar bulunmaktadır. Bu kitaplarda da yine bir hikâye anlatısı olduğu ancak ölümün adı anılmaksızın yolculuk, arkadaşlık, sevgi bağı gibi bileşenlerle iyi hissettirme odaklı bir anlatım yolu izlendiği görülmektedir. Bu kategorideki 6 kitap ise şunlardır: *Fil Amca* (Lobel, 2013), *Dedemin Adası* (Davies, 2017), *Boşluk* (Llenas, 2017), *Her Zaman Yanında Olacağım* (Cheng, 2021), *Uçmak* (Pegot, 2022), *Görünmez İp* (Karst, 2022).

Bu kategoriler belirlendikten sonra “duyuşsal bir yaklaşım izleyen ve tamamen hikâye odaklı anlatıma sahip kitaplar” içerisinde “ölüm olgusunu belirtmeden dolaylı ele alan kitaplar”dan biri olan Arnold Lobel’in *Fil Amca* isimli eseri araştırma kapsamında detaylı olarak incelenmiştir.

Arnold Lobel’in “Fil Amca” Kitabına İlişkin Bulgular

Çocuk edebiyatı; yetişkin edebiyatındaki karmaşıklığı, tınıyı, içgörüyü, zekâyı ve sanatsallığı içerebilir; çift yüzlü doğası ile sırf yetişkinlere yazılmış edebiyattan farklıdır ve çocuk edebiyatındaki bu “çift anlamlılık” yetişkin ve çocuğu içine alacak şekilde ikili okur kitlesine sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Lukens vd., 2018). Bu nedenle gerçek çocuk edebiyatı eserlerinin her yaşa hitap ettiği ve bu eserlerin herhangi bir yaş ayrımı yapılmadan okunabilecek derinlikte olduğu bir gerçektir. Ölüm temasını ele alan çocuk kitapları arasında Arnold Lobel’in *Fil Amca* isimli eseri, erken çocukluk dönemi gelişim özelliklerini dikkate alması, izlediği alternatif ölüm eğitimi yöntemi ve çocuk edebiyatı ilkelerine uygunluk yönüyle diğer kitaplardan ayrılmakta ve başlı başına incelenmeye değer özellikler taşımaktadır.

Arnold Lobel, 1933-1987 yılları arasında yaşamış, kariyerine 1950’lerde New York’ta çocuk kitabı resimleyerek başlamış ve daha sonra kendi kitaplarını yazmış ve resimlemiştir (Sexsmith, 2017). Lobel, kendisiyle yapılan bir söyleşide yetişkinlerin ve çocukların mizah duygularının çok benzer olduğunu söylemekte (Natov & Deluca, 1977), kitaplarını yetişkin ve çocuk ayrımı yapmadan yazdığını ve yazdığı hikâyelerin çocuklar ve yetişkinler tarafından takdir edildiğini belirtmektedir (Natov & Deluca, 1977). Lobel’in kitapları, okuma yeteneklerini geliştirirken aynı zamanda kendilerine dair bir fikir edinmeye çalışan küçük çocuklar için değerli üretimler olmakla birlikte bu durum elbette yetişkinler için de geçerlidir (Stanton, 1994). Lobel’e göre kitapların ikili bir hedef kitlesi

bulunmakta; yetişkinler bu kitapları çocuklara okurken çocuklarıyla birlikte eğlenmekte, erken yaşlarda okuyan çocuklar da aynı zamanda bu kitapları deneyimlemektedir (Sexsmith, 2017). Fil Amca kitabı yetişkinlere ve çocuklara birlikte seslenen bir eser olmakla birlikte “I Can Read!” mottosuna sahip bir seri içinde yayımlanan kitabın orijinalinde (Lobel, 1981) “Düzey-2” yani “Yardımla Okuma” düzeyine uygun olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle kitabın pedagojik açıdan bir erken çocukluk dönemi kitabı olarak ele alınması da eğitsel bağlamda yanlış olmayacaktır.

Arnold Lobel’in Fil Amca isimli kitabı, küçük bir filin anne ve babasını kaybetmesi sonrası Fil Amca ile tanışmasını ve onun yardımıyla içinde bulunduğu zor durumun üstesinden gelmesini konu alan fabl türünde yazılmış bir modern masal olarak nitelenebilecektir. Fil Amca karakteri, erken çocukluk döneminde çocukların hayali arkadaş eğiliminden hareketle küçük filin içinde bulunduğu yas durumunu kabullenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Fil Amca’nın kullandığı eğitsel yöntemler erken çocukluk dönemindeki bir çocuğun yasa neden olan travmatik bir durumdan aşama aşama nasıl çıkabileceğini uygulamalı olarak göstermekte ve kitabı bir çocuk edebiyatı eseri olmasının yanında başarılı bir eğitsel materyal hâline büründürmektedir. Nitekim 4-8 yaş çocukları için çocuklara ölümü açıklamakta resimli çocuk kitaplarının etkisinin fazla olduğundan (Kuloğlu Türker & Yüce, 2019) hareketle Fil Amca kitabı, yazarı Arnold Lobel’in yine kendisinin resimlemediği bir resimli kitap olması yönüyle erken çocukluk dönemi ve ilk okuma eşiğindeki çocuklar için ölüm anlatısının ideal bir formu olarak dikkat çekmektedir. Bu çerçevede öncelikli olarak kitapta ölüm temasının işlenişi incelenmekte ve sonra kitapta yas ile başa çıkmada kullanılan eğitsel ve araşsal yöntemler ayrı başlıklar altında ele alınmaktadır.

Kitapta Ölüm Temasının İşlenişi

Fil Amca kitabında ölüm olgusu, ifade olarak geçmese de kitabın kahramanı küçük filin anne ve babasının sandalla denize açıldığı ve bir süre sonra kopan fırtınadan sonra sandalın geri dönmediği ve anne-babanın denizde kaybolduğu şeklinde temsili bir anlatım ile konu edilmektedir (Lobel, 2013). Erken çocukluk döneminde ölümün “geçici bir ayrılık” gibi algılanmasından hareketle Lobel’in kitabında ölüm temasına yüklediği anlam, pedagojik açıdan da doğru bir yöntem izlendiğini göstermektedir. Küçük filin hortumunun tıkalı oluşu ve boğazının ağrması yüzünden anne ve babasıyla gidemeyişi, fırtınadan

sonra yapayalnız kalması ve odasının perdelerinin sımsıkı kapalı olması (Lobel, 2013) da bu temsili anlatımın başka boyutlarıdır. Bu ifadeler, küçük filin anne ve babasını kaybettikten sonra bir yas hâli içerisinde olduğuna işaret eder. Fil Amca'nın kullandığı yöntemler sayesinde içinde bulunduğu yastan çıkacak olan küçük filin anne ve babasının önce bir telgraf göndermeleri, kazadan kurtuldukları ve yaşadıkları bilgisinin verilmesi, Fil Amca'nın küçük fil ile çıktıkları yolculuktan geri eve dönmeleri ve anne-babanın onları istasyonda karşılamaları (Lobel, 2013) da ölüm temasının “geçici bir ayrılık” olarak anlatıldığının başka göstergeleridir.

Fil Amca karakterinin, ben dili ile hikâyesi anlatılan kitabın kahramanı küçük filin hayali arkadaşı olduğu anlaşılmaktadır. Küçük fil, odada üzgün ve yalnızken kapıyı açıp içeriye giren ve “Ben senin Fil Amca'nım.” diyerek hemen onun dünyasında yer edinen Fil Amca (Lobel, 2013), kitap boyunca uyguladığı yöntemlerle küçük fili iyileştirebilmek için çabalamaktadır. Kitabın sonunda da küçük fil ve Fil Amca, sık sık görüşeceklerine dair sözleşmekte ve Fil Amca odanın kapısını kapatmaktadır (Lobel, 2013). Akpakır'a (2021) göre erken çocukluk dönemi çocuğunda hayali arkadaş yaratılmasının temel işlevi ustalık ve yeterlilik içeren konularla başa çıkmasına yardımcı olmasıdır ve hayali arkadaşın, çocuğun yetersizlik duygularının üstesinden gelmesine veya bu duyguları telafi etmesine psikolojik olarak yardımcı olabileceği literatürdeki araştırmalarla da desteklenmektedir (Akpakır, 2021). Kitapta Fil Amca üzerinden hayali bir arkadaşın hikâyeye dâhil edilmesi ile küçük filin içinde bulunduğu yastan çıkabilmesi için gelişimsel olarak doğru bir yol izlendiği anlaşılmaktadır.

Fil Amca kitabında her ne kadar kitabın kahramanı küçük filin, anne-babasını kaybettikten sonra Fil Amca ile yaşadıklarından sonra kendisini iyi hissetmesi konu ediliyor olsa da aslında kitabın okurunun bibliyoterapi yoluyla tıpkı küçük fil gibi bir terapi sürecinde yer alabileceği de bir gerçektir. Fil Amca kitabı, Campbell'ın (2013) “Kahramanın Sonsuz Yolculuğu” isimli eserindeki “yola çıkış”, “erginlenme” ve “dönüş” dizgesine uygun bir biçimde gelenekselin izlerini taşıyan bir modern masal olarak da ele alınabilmektedir. Küçük fil, arkadaşı Fil Amca ile evden bir trenle yola çıkmakta, Fil Amca ile yaşadıklarından sonra aşama kat etmekte (bir anlamda büyümekte) ve sorunlarını çözmüş olarak eve geri dönmektedir.

Ölüm Eğitimi Bağlamında Kitapta Kullanılan Eğitsel Yöntemler

Fil Amca kitabında küçük filin içinde bulunduğu yas hâliyle başa çıkmasını sağlamak için kullanılan eğitsel yöntemler olarak; “dikkat çekme ve düşünmeye sevk etme”, “farkındalık, saygı ve kanaat eğitimi” ve “cesaret ve öz güven eğitimi” şeklinde üç tema ortaya çıkmaktadır. Bu başlık altında bahsi geçen temalar tek tek ele alınmaktadır.

Dikkat Çekme ve Düşünmeye Sevk Etme

Kitabın kahramanı olan küçük filin, Fil Amca ile tanışırken herhangi bir çekingence ya da zorluk yaşamadığı görülmektedir. Bunda Fil Amca’nın tanışma sırasında kullandığı dikkat çekme yöntemi önemli rol oynamaktadır. “Neye bakıyorsun sen öyle?” diye soran Fil Amca, “Anladım, kırıksıklıklarına bakıyorsun.” diyerek kendi sorduğu soruyu cevaplamaktadır. Akabinde küçük fil konuşmaya katılmakta ve Fil Amca’nın dikkat çektiği noktaya odaklanarak hikâyeye dâhil olmaktadır (Lobel, 2013). Fil Amca, erken çocukluk döneminin “kolay inanırılık” özelliğini (Köylü, 2004) kullanırcasına dikkati kendi kırıksıklıklarına odaklayıp küçük filin karşılaşmadaki yabancılik duygusunu aşmasını sağlamaktadır. Daha sonra “Ağaçlardaki yapraklardan bile daha çok kırıksığım var!.. Hatta, plajlardaki kumlardan, gökyüzündeki yıldızlardan daha çok kırıksık var bende!” cümleleriyle (Lobel, 2013) kırıksıklıkların doğadaki yansımalarına dikkat çekerek küçük fili düşünmeye sevk etmektedir. Nitekim “saf” sorularla başlayarak öğrenmeye çalışmanın felsefi yeteneğin işlenmesi için gerekli bir koşul olduğunu düşünen (Matthews, 2000) ve felsefenin bazen olgun, bazen de olgun olmayan bir etkinlik olduğunu savunan (Matthews, 2000) Gareth B. Matthews, “çocuklar için felsefe” düşüncesinin öncülerinden biri olarak Arnold Lobel’in Sokratesçi ironiyi basit çocuk hikâyelerine dâhil etmede özel bir yeteneği olduğunu düşünmektedir (Matthews, 2000). Lobel, hikâyesinde “Neden bu kadar çok kırıksığın var Fil Amca?” diye soran küçük filin sorusuna “Yaşlı olduğum için.” şeklinde düz ve gerçekçi bir cevap verdirerek (Lobel, 2013) muhatabını ciddiye aldığını ve soruları geçiştirmedeğini de göstermektedir. Daha sonra Fil Amca, “Haydi çıkalım bu kapkaranlık yerden.” cümlesiyle (Lobel, 2013) yine başka bir noktaya dikkat çekip karamsarlığa gidebilecek bir noktadan küçük fili çekip çıkarmaktadır. Lobel’in kullandığı bu yöntemlerin, erken çocukluk döneminin gelişim özelliklerine uygun bir biçimde çocuksu soruları, soru sormayı teşvik etme ve soruları cevapsız bırakmama yönüyle beslediği ve çocuk edebiyatının temel ilkelerinden olan çocuk bakışı, çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliğini güçlü bir şekilde yansıttığı görülmektedir.

Farkındalık, Saygı ve Kanaat Eğitimi

Duyguları tanıma ve onları yönetebilme becerileri kazanma, erken çocukluk gelişimi açısından oldukça önemlidir. Çocukların üzgün olduklarında sakinleşmeleri, duygularını sağlıklı şekillerde ifade etmeleri ve hayal kırıklıklarıyla başa çıkmaları için “öz düzenleme” adı verilen bir kontrol mekanizması üzerinde durulmaktadır. Öz düzenleme, bireyin düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını kontrol etme becerisini yönetmek için işleyen bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Timmons vd., 2016). Öz düzenleme, tercih edilen ve düzenli standartlarla uyumlu hâle getirme konusunda kişinin kendisi üzerinde kontrol uygulaması anlamına gelmektedir (Vohs & Baumeister, 2004). Daha spesifik olarak öz düzenleme, yalnızca çevresel koşulları kendi kendine yönetmede davranışsal beceriyi değil, aynı zamanda bu beceriyi ilgili bağlamlarda uygulamaya koymak için bilgi ve kişisel faaliyet duygusunu da gerektirmektedir (Zimmerman, 2000). Öz düzenleme üzerine yapılan araştırmalar nörobilişsel yönlerin daha ayrıntılı modellerini ortaya çıkarmış ve bunlar “yönetici işlev” adı altında ele alınmıştır (Zelazo & Lyons, 2012). Yönetici işlevlerin kapsamı içerisinde duyguların ve dürtünün kontrolü, çalışma belleği, dikkat, problem çözme ve ketleme gibi işlevlerin yer aldığı görülmektedir (Taşkın Gökçe & Kandır, 2019).

Öz düzenlemenin çocukta gelişebilmesi için yönetici işlev becerilerinin geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Bunun sağlanabilmesi için de erken çocukluk döneminde uygulama bağlamında “farkındalık eğitimi” üzerinde durulmaktadır. Farkındalık eğitimi, doğru veya yanlış olup olmadıklarını ayırt etmeye çalışmadan düşüncelere ve duygulara dikkat etmek olarak tanımlanmış ve dikkatimizi ve odak noktamızı şimdiki zamana yöneltmenin basit ama güçlü bir uygulaması olup bu eğitimin stresi ve kaygıyı azaltmada çok etkili olduğu belirlenmiştir (Mukadam, 2023). Farkındalık sadece bir dikkat ve duygu düzenleme eğitimi biçimi değil, kişinin kendisinin en iyi arkadaşı olduğu ilişkisel bir süreçtir (Nieminen & Sajaniemi, 2016). Farkındalık, her insanın zaten sahip olduğu bir nitelik olup zihnimizi geçmişten geleceğe doğru dolaşmadan, şimdiki zamanda tamamen mevcut olma üzerine eğitime yeteneği ve en basit hâliyle şu anda sahip olduğumuz deneyimler ve hislerle şimdide kalmak demektir (Mukadam, 2023). Literatürdeki araştırmalar, farkındalık eğitimi uygulamalarına katılmanın yönetici işlev ve duygu düzenlemesi ölçümlerindeki performansı iyileştirdiğini, duygu düzenlemesindeki iyileştirmelerin de gözlemlenen sosyal kaygı, depresyon ve tekrar eden olumsuz düşüncelerdeki azalmalara aracılık edebileceğini ve şimdiki

zamana odaklanmanın hatırlanan bir kaygı kaynağı üzerinde düşünmek yerine sakinlik ve huzur hâlini destekleyebileceğini göstermektedir (Zelazo vd., 2018).

Fil Amca kitabında farkındalık uygulamalarının Fil Amca ve küçük fil arasında geçen pek çok olayda defalarca işe koşulduğu görülmektedir. Mesela Fil Amca ve küçük filin birlikte yaptıkları tren yolculuklarında Fil Amca dışarıyı seyrederken bir şeyler saymakta ve bu durum küçük filin ilgisini çekmektedir. İlk yolculukta neyi saydığını soran küçük file, Fil Amca sırasıyla yanından geçip gittikleri evleri, tarlaları ve telefon direklerini saymaya çalıştığını ancak her seferinde kaçırdığını söylemektedir. Fil Amca'ya göre diğer her şey gibi onlar da acayip bir hızla geçmektedir. Küçük fil de “Fil Amca haklıydı. Her şey, hızla geçip gidiyordu.” diyerek Fil Amca'ya hak vermektedir. Fil Amca en sonunda kucağındaki fıstıkları saymakta ve onları saymanın daha kolay olduğunu çünkü hepsinin bir arada, kucağında durduklarını söylemektedir (Lobel, 2013). Bu durum, hızlıca geçip gitmesine rağmen insanın elinde kıymetini bilip değerini takdir edebileceği şeyler de bulunduğuna ve şimdiki zamana odaklanmanın önemine ilişkin bir farkındalık yaklaşımı içermektedir. Nitekim küçük fil ile Fil Amca'nın yaptıkları son tren yolculuğunda Fil Amca yine bir şeyler saymakta ve küçük fil, önceki yolculuktaki gibi evleri, tarlaları ve telefon direklerini mi saydığını Fil Amca'ya sormaktadır. Fil Amca “Bu sefer başka bir şey sayıyorum.” demekte ve trenden indikten sonra “Birlikte geçirdiğimiz günleri sayıyordum.” diye cevap vermektedir. Fil Amca geçen günler hakkında “Çok güzel günlerdi ama hızla geçip gitti.” dese de küçük fil “Buna üzülmedim!.. Çünkü daha sık görüşeceğimize dair birbirimizle sözleştik.” cümleleriyle şimdiki zaman farkındalığı elde ettiğini ve geçen günlerin önemini, yaşarken fark etmeyi öğrendiğini açık etmektedir (Lobel, 2013).

Bir başka bölümde Fil Amca ve küçük fil, Fil Amca'nın evinde lambayı yakıp tam akşam yemeği yiyeceklerken lambadan gelen ses karşısında sihirli bir lambaya sahip olduklarını düşünüp dilek dilemeye karar vermektedirler. Küçük fil, tek başına uçurabileceği bir uçak ve tam on top dondurması olan muzlu ve çikolatalı bir tatlı dilerken; Fil Amca, puantiyeli bir ceket ve çizgili bir pantolon ile içinde tam yüz tane fil fıstığı olan bir kutu dilemektedir. Ovaladıktan sonra lambanın içinden minik bir örümcek çıkmakta ve onlardan lambayı söndürüp kendisini rahat bırakmalarını dilemekte, lambanın kendisinin evi ve lambayı yaktıklarında evin çok sıcak olduğunu söylemektedir. Bu durum üzerine Fil Amca örümceğin dileğini yerine getirerek lambayı söndürmekte ve bundan mutluluk

duymaktadır. Küçük fil ise akşam yemeğini ay ışığında yediklerini aktarmakta ve lambaya ihtiyaç olmadığını düşünmektedir (Lobel, 2013). Bu kısımda, lambanın örümceğin evi olduğu ve yaşadığımız çevrede bizim dışımızda canlıların da yaşadığı vurgusuyla bir mekân farkındalığı ve ay ışığında yenilen akşam yemeğinin güzelliği vurgusuyla ise zaman farkındalığı sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca insanın kendi dilekleri kadar karşısındakini de düşünmesi gerektiği, hayatın tadını alabilmek için olağanüstü beklentilere girmek yerine eldekiler ile yetinmenin daha güzel olabileceğine dönük iletiler de yer almaktadır. Zaman ve mekân farkındalığı ve eldekilerin değerini bilme duygusu, kaybedilenlere değil eldekilere ve şimdiki zamana odaklanmaya yol açacağı için hayatı daha anlamlı kılmaya yardımcı olacaktır.

Küçük fil, bir sabah uyandığında “Voovooruum!”** şeklinde bir ses duymakta ve dışarıya baktığında sesin bahçedeki Fil Amca’nın hortumundan geldiğini anlamaktadır. Bunun nedenini Fil Amca’ya sorduğunda Fil Amca günün doğuşunu her zaman böyle karşıladığını, her yeni güne güzel ve kuvvetli bir borazanla başlamak gerektiğini söylemektedir. Sonra da küçük fili, bahçeye kendisinin ektiği çiçeklerle tanıştırmakta ve “Güller, papatyalar, nergisler ve kadife çiçekleri, sizi yeğenimle tanıştırmak istiyorum.” sözleriyle Fil Amca’nın çiçekleri varlık olarak muhatap alıp onlara hitap ettiği görülmektedir. Küçük fil de eğilip çiçeklere selam vermekte ve bu durum Fil Amca’nın hoşuna gitmektedir (Lobel, 2013). Bu bölümde de güne güzel başlamanın önemi, dış dünyada farkına varmamız gereken bir canlılık olduğu ve onlara saygı göstermek gerektiğine ilişkin bir zaman ve mekân farkındalığı oluşturulmaya çalışıldığından söz etmek mümkündür. Bütün bu yönlendirmeler sayesinde küçük filin içinde bulunduğu yas hâlini aşma sürecinde zaman ve mekân farkındalığı elde etme, muhatabına ve çevresine saygı duyma ve eldekilerin değerini bilip sahip olduklarına kanaat etme yönüyle bir aşama kat ettiği görülmektedir.

Cesaret ve Öz Güven Eğitimi

Yapılan araştırmalar, öz güven ve kaygı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Kaya & Taştan, 2020). Yani öz güven düzeyinin yükseldiği noktada kaygının azaldığından söz etmek mümkündür. Çocuklarda ölüm karşısında kaygının erken yaşlarda ortaya çıktığı (Hökelekli, 2017) düşünüldüğünde yakını kaybeden çocuklarda kaygı düzeyinin yükselmesi muhtemel bir durumdur. Ölüm sonrası yas eğilimi içerisindeki çocuğun kaygı düzeyinin aşağıya çekilebilmesi için cesaret duygusu beslenerek çocukta öz

güven zemini oluşturulması önem arz etmektedir. Fil Amca kitabındaki temsili hikâyede bunun nasıl sağlanabileceğine dair somut örnekler yer almaktadır.

Fil Amca'nın "krallığım" dediği bahçesinde kendisini "kral", yeğeni küçük fili de "prens" olarak konumlandığı anlaşılmaktadır (Lobel, 2013). Bir prens gibi önemli ve saygıdeğer görülmenin öz güven duygusu oluşturarak küçük filin içinde bulunduğu yas durumunu aşmasında kuşkusuz önemli bir katkısı olacaktır. Bunun yanında küçük filin, tıpkı Fil Amca gibi hortumunu kaldırıp "Voovooruum!" diye ses çıkarması ve güçlü bir şekilde borazan çalması da cesaret ve öz güvenin dışa taşması anlamında dikkat çekicidir. Cesaret ve öz güven eğitiminin müzikal boyutu ayrı bir bağlam olmakla birlikte kitapta Fil Amca'nın hiç şarkı bilmeyen küçük fili şarkı söylemeye teşvik etmesi (Lobel, 2013), ona değer verdiğinin bir göstergesi olarak kendisine bir şarkı yazıp bestelemesi (Lobel, 2013) ve şarkıda geçen "Bu şarkıyı kim daha iyi söyleyebilir ki, Fil Amca ve yeğeninden!" sözleriyle (Lobel, 2013) küçük fili birlikte şarkı söylemeye alıştırması (Lobel, 2013) da cesaret ve öz güven duygusu geliştirmede aşamalı uygulamalar olarak dikkat çekmektedir. Araştırmalar da müzikli drama etkinliklerinin erken çocukluk döneminde çocuklarda öz güven gelişimini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Umuzdaş & Doğan, 2021).

Fil Amca ve küçük fil birlikte yürüyüşe çıktıklarında Fil Amca'nın birden her yeri ağrımaya başlamakta ve Fil Amca bu durumu yaşlı olmasına bağlamaktadır. Fil Amca eve gidip biraz dinlenince kendini daha iyi hissetmekte ancak küçük file bir de hikâye anlatırsa bir şeyinin kalmayacağını söylemektedir. Fil Amca'nın anlattığı hikâyeye, bir Kral ve bir Prens'in başından geçmektedir. Fil Amca, Prens'i "cesur, genç ve çok akıllı biri" olarak tasvir etmekte, Kral'ı ise "yaşlı ve kırış kırış" olarak betimlemektedir. Kral ve Prens, ormanda yürüyüşe çıkıp yollarını kaybedince Kral etraftan yardım istemekte ve Prens "Endişelenmeyin Kral'ım, yolumuzu bulacağız." diyerek onu sakinleştirmektedir. Daha sonra önlerine çıkan bir aslan, dişlerini gösterip onları yemek isteyince Kral ve Prens, hortumlarını aynı anda kaldırıp "Voovooruum!" diye bağırıldığında aslan korkup arkasına bile bakmadan kaçıp gitmektedir. Sonrasında eve dönüş yolunu bulmaya çalışan Kral, yaşlı olduğu için gözlerinin az görmesinden şikâyet edince Prens, "Benim gözlerim keskindir. İzin verin omuzlarınıza tırmanayım." dedikten sonra Kral'ın omuzlarına tırmanıp dönüş yolunu bulmalarını sağlamaktadır (Lobel, 2013). Fil Amca ve küçük filin bu alt hikâyedeki rolleri ana hikâyeye ile eşleştiği için, küçük fil kendisini hikâyedeki "Prens" olarak konumlandırmakta; cesur, genç

*Kitabın Türkçe çevirisinde bahsi geçen ses "Voovooruum!" olarak aktarılmakla birlikte kitabın orijinalinde "Voomaroom!" biçiminde geçmektedir.

ve akıllı biri olduğunu hissederek aşama aşama cesaret göstergesi olan eylemleri gerçekleştirmek suretiyle Fil Amca'nın cesaret ve öz güven konusundaki yönlendirmelerine olumlu yanıt vermektedir.

Ölüm Eğitimi Bağlamında Kitapta Kullanılan Araçsal Yöntemler

Fil Amca kitabında küçük filin içinde bulunduğu yas hâliyle başa çıkmasını sağlamak için kullanılan araçsal yöntemler olarak; “hikâye üzerinden empati kurma”, “mizah kullanımı” ve “müzikle terapi” şeklinde üç tema belirmektedir. Bu başlık altında bahsi geçen temalar tek tek ele alınmaktadır.

Hikâye Üzerinden Empati Kurma

Hikâye, edebi bir form olarak eser düzleminde yazarın kurgusal evreni ile okurun muhayyilesi arasında iki yönlü bir empati akışı sağlamaktadır. Yazarın, kahramanın içinde bulunduğu durumu doğru aksettirmesi ve kurgusal olan hikâyeyi okur zihninde gerçekmişçesine canlandırması bilişsel ve duyuşsal bir akışa dönüşerek okurun hikâyedeki karakter ile empati kurmasına neden olmaktadır. Nitekim karşıdaki kimsenin rolüne girerek onun ne düşündüğünü anlamak bilişsel, bu kimsenin hissettiklerinin aynısını hissetmek ise duygusal nitelikli bir etkinliktir (Okumuşlar, 2006). Yazar, kahramanın duygularını hissedebildiği ölçüde kelime düzleminde bunları yansıtabilecek ve yazdıkları da okur nezdinde alınıldığı ölçüde empati duygusu uyandırabilecektir. Nitekim dinlediği, okuduğu hikâyelerdeki kahramanlarla duygusal olarak özdeşim kuran çocuk okur, başkalarının da aynı duyguları yaşadığını görür ve duygu paylaşımı sağlandığı için kendisini yalnız hissetmez (Hoş, 2019).

Fil Amca kitabında hikâyenin empati duygusu ile bağlantısının araçsal olarak kullanıldığı görülmektedir. Fil Amca'nın kendisini hasta ve yorgun hissettiği bir sırada yumuşak bir koltuğa oturmak, koltuğa kafasını yaslamak ve ayaklarını pufa uzatmak gibi fiziksel değişikliklerden sonra kendisini biraz olsun iyi hissetse de küçük file “Fena değilim ama sana bir hikâye anlatsam hiçbir şeyim kalmaz.” demesi (Lobel, 2013) hikâyenin empatik gücüne ve iyileştirici yönüne işaret etmektedir. Fil Amca, hikâye anlatarak hem iyileşmek hem de iyileştirmek istemektedir. Joseph Campbell'ın dizgesiyle düşünecek olursak hikâye ile yolculuğa çıkan zahirde hikâyedeki kahraman olsa da onunla empati kuran okur ve hikâyeyi anlatan anlatıcı (veya yazar) da aynı yolculuktaki yolculardan biri konumundadır. Bu nedenle masallar biterken gökten düşen üç elma, genellikle bu üç yolcuya nasip olmaktadır.

Ana hikâyedeki karakter olan Fil Amca'nın anlattığı hikâye, temel anlatı içerisinde bir alt hikâye olmakla çerçeve hikâye geleneğine bir gönderme gibi de algılanabilecektir. Doğu ve Batı edebiyatlarında çerçeve hikâye tekniğiyle oluşturulmuş birçok eser bulunmakta; farklı zaman ve mekâna ait iç hikâyeler, çerçeve hikâye içerisine dâhil edilebilmektedir (Fidan, 2012). Tıpkı küçük filin kendisini alt hikâyedeki Prens'in yerine koyması gibi Fil Amca ve küçük filin çerçeve hikâyesini okuyan okur da küçük filin yerine kendisini koyup Fil Amca'nın cesaret ve öz güven yüklemesinden nasibini alarak bu cesaret eğitiminin empatik bir parçası hâline gelebilecektir.

Mizah Kullanımı

Kitapta, Fil Amca'nın evinin salonunda asılı duran ve küçük filin dikkatini çeken bir fotoğrafta Fil Amca, baba ve annesiyle birlikte poz vermiştir. Bu durum, küçük file kaybettiği baba ve annesini hatırlatacak ve küçük fil ağlamaya başlayacaktır. Bu hüznü üzerine Fil Amca, “Üzgün olmaksızın, neşeli olmak daha iyi değil mi?” diyerek küçük fili neşelendirecek şeyler yapmaya çalışmaktadır. Üstüne komik kıyafetler giymek isteyen Fil Amca, kıyafetlerini yeterince komik bulmayınca ne var ne yok bütün kıyafetlerini üst üste giyerek küçük fili kahkahalarla güldürmeyi başarmaktadır. Öyle ki küçük fil, neye üzüldüklerini unutacak kadar güldüklerini söylemektedir (Lobel, 2013).

Yine kitapta Fil Amca'nın küçük file yazdığı şarkıda “Söylerim bu şarkıyı mutluysen. Geçerim hoplayarak bağlardan bahçelerden, kulaklarım neşeyle iki yana sallanırken. ... Söylerim bu şarkıyı gezerken. Karların üzerinde taklalar atarken. Söylerim bu şarkıyı sizlere karların içinden. ... Söylerim bu şarkıyı yemek yerken. Ağzım tıka basa fıstıkla doluyken. Sanmayın ki yemek yerken şarkımı söyleyemem!” sözleri yer almaktadır (Lobel, 2013).

Erken çocukluk dönemindeki mizahi gelişim özellikleri dikkate alındığında kitapta geçen mizaha dair kısımların Paul E. McGhee'nin Mizah Gelişim Kuramı'nın dördüncü evresine yani 3-5 yaş aralığında görülen “nesnelerin, insanların veya hayvanların özelliklerini çarpıtma”ya denk düştüğünden bahsedilebilecektir. McGhee'ye göre bu evrede çocuklar; insan, hayvan ya da nesnelere onlara ait olmayan özellikler eklemekten, var olan özelliklerini çıkartmaktan, bilinen şeylerin boyutunu, rengini, şeklini değiştirmekten hoşlanırlar, abartılı özelliklere sahip durum, nesne ve insanlara, tutarsız ya da imkânsız davranışlara gülerler (Koçer vd., 2012). Küçük filin de Fil Amca'nın

kıyafetleri normalin dışında üst üste giymesini komik bularak kahkahalarla güldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca hareket hâlindeyken fillerin kulaklarının iki yana sallanması, taklalar atarken karların içinde ve ağzı tıka basa fıstıkla doluyken şarkı söylemeye çalışmak (Lobel, 2013) abartılı özelliklere sahip durum ve tutarsız ya da imkânsız davranışlar olarak mizahi açıdan dikkat çekmektedir. Verilen örneklerin bahsi geçen yaş aralığının mizah gelişimine uygun olduğu ve aynı zamanda mizahın, olumsuz ruh hâllerini dağıtmada sağaltıcı bir yöntem olarak kullanılabileceği görülmektedir.

Müzikle Terapi

İnsanın doğadan ilhamla işitsel ve evrensel bir dil inşa etmesi sayesinde müzik, duyguları deneyimleme ve ifade etmenin bir aracı hâline gelmiştir. İnsana olan etkileri düşünüldüğünde müziğin hem bilişsel hem de duyuşsal mekanizmaları harekete geçirecek bir altyapı barındırdığından söz edilebilecektir. Dolaylı etki sağlaması yönüyle müzik, insanın duygularını dönüştürmekle birlikte olumsuz duygu durumlarını bertaraf etmede bir terapi unsuru olarak da kullanılmaktadır. Nitekim müzik terapisi, psiko-sosyal veya ruhsal yardıma ihtiyaç duyduğu belirlenen veya öz farkındalığını geliştirmek isteyen kişilerin yaşam doyumunu ve kalitesini artırmada terapötik açıdan müziğin profesyonel olarak bilgilendirilmiş ve yaratıcı bir şekilde kullanılması olarak tanımlanmaktadır (O’Callaghan & Michael, 2016). İstatistiksel analizler, müzik terapisine katılan katılımcıların davranışlarında ve keder semptomlarında önemli ölçüde iyileşmeler olduğunu göstermektedir (Hilliard, 2007). Yakınlarını kaybeden çocuklar için farklı yöntemlerin etkililiği üzerine yapılan araştırmalar da müzik terapisinin en umut verici tedavi modellerinden biri olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır (O’Callaghan & Michael, 2016).

Müziğin terapötik olarak kullanıldığı yöntemlerden biri olan Orff-Schulwerk, Carl Orff tarafından geliştirilen ve çocukların yaparak öğrenmeyi somutlaştırdıkları bir müzik eğitimi yaklaşımıdır ve bu yaklaşımda çocuklar çeşitli müzik kavramlarını öğrenmekte; çalarak, şarkı söyleyerek ve hareket ederek müziği deneyimlemektedir (Hilliard, 2015). Orff-Schulwerk yaklaşımı müzikal keşif, taklit, doğaçlama ve yaratma aşamalarını içermektedir ve müzik terapistleri, bu teknikleri yas tutan çocukların tedavisinde terapötik amaçla kullanmaktadır (Hilliard, 2007).

Fil Amca kitabında Fil Amca ile küçük fil, yeni güne başlarken hortumları ile “Voovooruum!” diye ses çıkarmaktadır (Lobel, 2013). Doğanın şarkısına bu şekilde eşlik ederek güne başlamanın iyi hissettirici etkileri olacağı kuşkusuzdur. Orff-Schulwerk müzik terapisi yaklaşımında enstrüman kullanımının da bulunduğu hareketle Fil Amca ve küçük filin borazan çalarak güne başlamaları ve bir cesaret göstergesi olarak borazanlarını pek çok durumda üflemleri yası gidermede ve cesaret duygusu aşılama müziğin bir terapi unsuru olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

Bir başka gün Fil Amca, küçük file “Haydi bana bir şarkı söyle.” deyince küçük fil hiç şarkı bilmediğini söylemektedir (Lobel, 2013). Bunun üzerine Fil Amca küçük fil için hemen oracıkta doğaçlama bir şarkı yazmakta (Lobel, 2013) ve sonra bu şarkıya bir de beste yapmaktadır (Lobel, 2013). Şarkının sözleri esprili, neşeli ve hareketli bir psikoloji barındırmaktadır. Yazar tarafından resimlendirilen kitabın ilgili bölümdeki resimlerinde Fil Amca ve küçük filin şarkı söylerken şarkının sözlerine uygun hareketler yaptıkları; bağ ve bahçelerden hoplayarak geçtikleri ve karların üzerinde taklalar attıkları görülmektedir (Lobel, 2013). Yine resimlerde Fil Amca piyano çalarak şarkıya eşlik etmektedir (Lobel, 2013). Orff-Schulwerk müzik terapisi yaklaşımında şarkı yazma, doğaçlama yapma, şarkı söyleme, enstrüman çalma ve müzikle hareket etme gibi aktiviteler bulunduğu (Hilliard, 2015) düşünüldüğünde Fil Amca’nın müzikten terapötik açıdan yararlandığı ve kullandığı yöntemlerin bilimsel açıdan yaşa uygun ve küçük fil üzerinde olumlu etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bunun bir göstergesi olarak küçük fil, şarkıyı Fil Amca ile hiç sıkılmadan defalarca söylediklerini anlatmaktadır (Lobel, 2013).

Sonuç

Çocuk kitaplarında ölüm teması, sorun odaklı edebiyat bağlamında sıkça ele alınan konular arasında gelmektedir. Edebiyatın duyumsatıcı ve sezinletici yapısı sayesinde kitaplar, içinde iletiler barındırır da okurun olay örgüsüne dâhil olması ve karakterle empati kurması sayesinde iletilerin etkili bir şekilde okura ulaşmasında araçsal bir işlev görmektedir. Çocuk kitaplarında ölüm temasının sorun odaklı bir yaklaşımla ele alınması, iki boyutlu olarak hem çocuğu gerçek yaşama hazırlama bağlamında “öncül” hem de hayatın belli bir evresinde karşılaşılan zorlayıcı durumlarla başa çıkma becerisi elde edebilmeye dönük “sağaltıcı” bir nitelik arz etmektedir. Sorun odaklı çocuk kitapları, sağaltıcı yönüyle “bibliyoterapi” alanında da kullanılmaktadır.

Araştırma kapsamında Türkiye’de yayımlanmış ve ölüm konusunu kitabın bütününde ele alan çocuk kitaplarından 52 tanesine ulaşılmış ve bunların 9 tanesinin ilk gençlik, 5 tanesinin son çocukluk ve 38 tanesinin de erken çocukluk dönemine yönelik olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma kapsamındaki kitaplardan 42’si orijinal dillerinden Türkçeye çevrilmiş, 10’u da Türkçe yazılmış eserlerdir. Erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanmış eserlerde ölüm temasının ele alınış biçimi bakımından bir sınıflama yapıldığında kitapların iki odak noktada ayrıştığı görülmektedir. İlk odak olan “bilişsel bir yaklaşım izleyen ve çocuklara ölümü anlatma amacı güden kitaplar” kategorisinde 13 kitap yer almakta ve bu kitaplar da kendi içinde “tamamen bilişsel anlatı üzerine kurulu kitaplar” (8 adet) ve “basit hikâyeleştirmeler yapan ve günlük hayattan örnekler veren kitaplar” (5 adet) olarak ikiye ayrılmaktadır. Erken çocukluk dönemine yönelik ölüm konusunu ele alan kitapların ikinci odak noktasının ise “duyuşsal bir yaklaşım izleyen ve tamamen hikâye odaklı anlatıma sahip kitaplar” olduğu ve bu kategoride de 25 kitabın yer aldığı belirlenmiştir. Bu kitaplar da kendi içinde iki kategoriye ayrılmakta ve 19 kitap “ölüm olgusunu belirterek doğrudan ele alan kitaplar” ve 6 kitap da “ölüm olgusunu belirtmeden dolaylı ele alan kitaplar” şeklinde kategorize edilmektedir. Kitaplar incelendiğinde ölüm olgusunu anlatmada baskın olarak tercih edilen yöntemin duyuşsal bir zeminde hikâye etme merkezli anlatımlar olduğu görülmektedir. Bilişsel anlatılarda ise hikâyenin değil bilginin ön planda olduğu ve ansiklopedik anlatımların tercih edildiği anlaşılmaktadır. Kitapların tamamı düşünüldüğünde 52 kitabın 46’sında, erken çocukluk dönemine yönelik 38 kitabın ise 32’sinde ölüm olgusu belirtilerek doğrudan bir anlatıma yer verilmektedir. Sadece 6 kitapta ölüm olgusu dolaylı bir anlatıma konu edilmiştir. Araştırma kapsamındaki Arnold Lobel’in “Fil Amca” kitabı da ölümün dolaylı olarak ele alındığı 6 eserden biridir.

Erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanmış kitaplar içerisinde konuyu ele alış biçimiyle çocuk edebiyatı ilkelerine uygunluk ve kullandığı eğitsel yöntemler bakımından diğer tüm eserlerden ayrılan, yazar Arnold Lobel’e ait “Fil Amca” kitabı hem pedagojik açıdan hem de ölüm eğitimi bağlamında incelendiğinde kitabın erken çocukluk dönemi gelişim özelliklerine uygun olarak hazırlandığı ve bu yönüyle çocuk edebiyatı ilkelerinden “çocuğa görelilik” ilkesini karşıladığı görülmektedir. Aynı zamanda kitapta çocuk edebiyatındaki “çocuk bakışı” ve “çocuk gerçekliği” perspektifi de güçlü bir şekilde temsil edilmektedir. Ölüm olgusu duyuşsal bir zeminde, küçük bir fil karakteri üzerinden ve Fil

Amca adındaki hayali bir karakter eşliğinde ele alınmaktadır. Kitabın kahramanı küçük filin bir kaza sonrası anne-babasını kaybetmesi sonrası içine düştüğü yas hâinden arkadaşı Fil Amca sayesinde aşama aşama çıkışı, erken çocukluk dönemi çocuğunun hem “hayali arkadaş” perspektifiyle hem de ölümü algılama biçimine uygun olarak “geçici bir ayrılık” yönüyle hikâye edilmektedir.

Yazarın kitaptaki hayali arkadaş olan Fil Amca üzerinden uygulamaya geçirdiği ölüm eğitimi yöntemleri “eğitsel” ve “araçsal” olarak iki odak noktada şekillenmektedir. Eğitsel boyutta, “dikkat çekme ve düşünmeye sevk etme”, “farkındalık, saygı ve kanaat eğitimi” ve “cesaret ve öz güven eğitimi” şeklinde üç tema belirlemektedir. Eğitsel anlamda kitapta yer alan tüm bu hususların edebiyatın duyumsatıcı ve sezinletici özelliklerinden taviz verilmeden ve didaktik bir yaklaşım içine girilmeden sunulduğu görülmektedir. Bununla birlikte çocuklar için felsefe, öz düzenleme, yönetici işlev becerileri, farkındalık eğitimi gibi özellikli alanlarla ve literatürdeki araştırmaların bulgularıyla uyumlu bilimsel bir altyapı ile hareket edildiği anlaşılmaktadır.

Araçsal boyutta ise “hikâye”, “mizah” ve “müzik”ten yararlanıldığı tespit edilmiştir. Hikâye, empati kurma açısından; mizah, olumsuz duygulardan çıkış için; müzik de terapi yönüyle uygulamaya konu edilmektedir. Bu araçlar da yine pedagojik açıdan çocuk edebiyatının “çocuğa görelik” ilkesine, içerdiği konuların ele alınışı bakımından “çocuk gerçekliği” zeminine ve kullanılan dil ve anlatım tarzı bakımından “çocuk bakışı” perspektifine uygun olduğu görülmektedir. Kitabın hem çocuklarla birlikte hem de müstakil okuma anlamında çocuk ve yetişkinlere dönük katmanlı bir içeriğinin olması, kitabın çocuk edebiyatı niteliğini artırmaktadır. Ayrıca kitabın, kuramsal açıdan “çerçeve hikâye tekniği” ve “kahramanın sonsuz yolculuğu” gibi biçim ve dizge bakımından geleneksel formların ve terapötik yaklaşımların izlerini taşıyan bir modern üretim olduğundan söz etmek mümkündür.

Arnold Lobel’in “Fil Amca” kitabı; ölüm olgusunu belirtmeden, dolaylı olarak, “sağaltıcı” bir yaklaşımla, duyuşsal bir zeminde ve hikâye merkezli olarak ele alan özgün bir eserdir. Aynı zamanda çocuk edebiyatı ilkelerinden ve çocuk edebiyatının çocuğa ve yetişkine birlikte seslenebilen katmanlı yapısından ayrılmadan eğitselliği ve edebiyatı bir arada kullanmayı, didaktizme düşmeden başarabilmiştir. Çocuk kitapları yazmadan önce çocuk kitapları çizerliği ile işe başlayan bir yazarın yine kendisinin resimlediği usta işi bir eser olan “Fil Amca”

kitabı, sorun odaklı edebiyat gibi zor bir zeminde eğitim ve edebiyatın çatışmadan yol alabileceğini göstermesi, aynı zamanda kuramsal bir altyapıdan beslenmesi yönüyle çocuk edebiyatı alanında özgün bir örnek olarak değerlendirilmeli ve hem eğitim hem edebiyat alanındaki üretimlere ilham verici bir model olabileceği üzerinde durulmalıdır.

Extended Summary

Introduction

Problem-focused literature can be defined as a pedagogical form of literature that reflects “the reality of the child” from the child’s perspective, allowing the child to confront and understand their issues (Şirin, 2019). This genre aims to introduce realities that children may not fully comprehend or engage with directly, using literature to bring these topics into their world (Dilidüzgün, 2018). In today’s world, challenging topics to discuss with children include war, migration and displacement, death and terminal illness, natural disasters, violence, sexuality, sexual abuse, divorce, disability, peer bullying, digital bullying, and substance addiction (Öztürk, 2022). Through topics highlighted in problem-focused literary works, children are made aware of, and prepared to cope with, issues they may face in their lives (Yılmaz & Yakar, 2018).

The use of books as a therapeutic tool for helping children manage difficulties is known as bibliotherapy. This method allows children to explore their emotions and thoughts through the main character’s experiences and can be particularly useful in helping children develop effective coping mechanisms for complex issues like death (Sevinç, 2019).

Methodology

The central question of this research is how the theme of death is treated in children’s books. The selected children’s books are examined as informal educational tools, focusing on how they address the theme of death. Among these books, Arnold Lobel’s “Uncle Elephant” is analyzed for its unique approach to death education and adherence to the principles of children’s literature.

This study employs a case study design. Books within the research scope were chosen using the criterion sampling method. The sample includes children’s books published in Turkey, while those not published in Turkey were excluded. Only books that comprehensively address the theme of death are included,

whereas those that only mention death in passing are excluded. Furthermore, books targeting the developmental stages of early childhood, late childhood, and early adolescence are included, while books aimed at infants are excluded.

The books are categorized by developmental stages, with a particular focus on early childhood books, which form the majority. These early childhood books are further classified by how they approach the topic. “Uncle Elephant”, which meets the criteria of adherence to the principles of children’s literature and the use of educational methods, is then examined in detail. A qualitative content analysis approach is used to analyze this text.

Findings

In total, 52 children’s books published in Turkey that address the theme of death were identified: 9 aimed at early adolescence, 5 at late childhood, and 38 at early childhood. Among these, 42 were translated from their original languages into Turkish, while 10 were written in Turkish. In categorizing the early childhood books by approach to the theme of death, two main categories emerge. In the first category, which consists of 13 books, a cognitive approach is employed to explicitly explain death to children. These books can be divided into two subcategories: 8 books that are entirely based on cognitive explanations and 5 books that provide simplified narratives with examples from daily life. The second category, which includes 25 books, adopts an emotional approach that uses narrative-driven storytelling. This category further divides into 19 books that directly address the concept of death and 6 that address it indirectly. Out of the 52 books, 46 take a direct approach to death, while 6 adopt an indirect approach. “Uncle Elephant” is one of the six books that address death indirectly.

Among early childhood books, “Uncle Elephant” by Arnold Lobel stands out for its unique approach to death and its alignment with the principles of children’s literature. Lobel’s educational approach to death through the imaginary character of Uncle Elephant operates on two levels: educational and instrumental. In the educational aspect, three themes emerge: “drawing attention and encouraging thought,” “awareness, respect, and acceptance,” and “courage and self-confidence.” On the instrumental level, elements such as “storytelling,” “humor,” and “music” are employed. Storytelling fosters empathy, humor helps alleviate negative emotions, and music serves a therapeutic function.

Discussion, Conclusion, and Suggestions

The theme of death is frequently addressed in children's books within the context of problem-focused literature. With literature's evocative and suggestive structure, books serve an instrumental role in delivering their messages effectively to readers, as readers empathize with the characters and engage in the narrative, even if messages are embedded within. Addressing the theme of death from a problem-focused perspective in children's literature serves a dual purpose: it is both "preparatory," in the context of preparing children for real life, and "therapeutic," in fostering coping skills for facing difficult situations encountered at specific stages of life. Problem-focused children's books, in their therapeutic dimension, are also used in the field of bibliotherapy.

Within the early childhood books examined, "Uncle Elephant" by Arnold Lobel stands out for its unique approach to the topic, its adherence to children's literature principles, and its educational methods. When examined both pedagogically and in terms of death education, the book aligns with the developmental characteristics of early childhood, fulfilling the "child-appropriate" principle of children's literature. Furthermore, the perspectives of "child's view" and "child's reality" are strongly represented in the book. The concept of death is presented on an emotional level through the experiences of a small elephant character and an imaginary character named Uncle Elephant. The story recounts the protagonist's gradual recovery from a state of grief, experienced after losing his parents in an accident, with the support of his friend Uncle Elephant. This narrative frames death from both the "imaginary friend" perspective and as a "temporary separation"—both suitable to the early childhood perception of death.

These issues are presented without compromising the evocative and suggestive qualities of literature or adopting a didactic approach. Furthermore, the book's scientific foundation aligns with specialized fields such as philosophy for children, self-regulation, executive function skills, and awareness education, as well as with findings from research in the literature. The book's layered content, addressing both children and adults through both joint and independent reading, enhances its quality as children's literature. Additionally, "Uncle Elephant" can be considered a modern work that traces traditional forms and therapeutic approaches in terms of structure and system, following techniques like "frame story technique" and "the hero's journey."

Arnold Lobel’s “Uncle Elephant” is a unique work that addresses the concept of death indirectly, in a “healing” approach centered on emotions and storytelling, without explicitly mentioning death. Moreover, it successfully integrates educational and literary elements without falling into didacticism, staying true to the principles of children’s literature and its layered structure that resonates with both children and adults. Illustrated by the author, who started his career as a children’s book illustrator, “Uncle Elephant” is a masterful work that demonstrates how education and literature can coalesce without conflict in the challenging realm of problem-focused literature. It should be recognized as an exemplary piece in children’s literature, both for its theoretical grounding and its potential to serve as an inspiring model for future works in education and literature.

Etik Beyanı: Bu çalışmada yazar, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’nde belirtilen kurallara uyulduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemlere dayalı hiçbir işlem yapmadığını ve aynı zamanda tüm etik ihlallerde tüm sorumluluğun makale yazarına ait olduğunu beyan eder.

Etik Kurul İzni: Araştırma için herhangi bir etik kurul iznine ihtiyaç bulunmamaktadır.

Finansman: Bu araştırma herhangi bir fon almamıştır.

Telif Hakları: Millî Eğitim dergisinde yayınlanan çalışmaların Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Veri Kullanılabilirliği Beyanı: Bu çalışma sırasında oluşturulan veya analiz edilen veriler, talep üzerine yazardan temin edilebilir.

Yazma Yardımı için Yapay Zekâ Kullanımı: Yazar, yazma yardımı için yapay zekânın kullanılmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Akpakır, Z. (2021). Çocukluk döneminde hayali arkadaşlıklar ve hayali arkadaşların çocuğun gelişimindeki yeri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(4), 820-830.
- Aleçakır, N. (2021). *Yok* (1. Baskı). Maksat Kitap.
- Alpöge, G. (2007). *Dedemi özliyorum* (1. Baskı). Kök Yayıncılık.
- Ariès, P. (2020). *Batı'da ölümün tarihi* (I. Gürbüz, Çev.; 2. Baskı). Everest Yayınları.
- Ateş, N. (2010). *Hayalet postacı* (1. baskı). Çizmeli Kedi Yayınları.
- Babbitt, N. (2002). *Ölümsüz aile* (B. O. Doğan, Çev.; 1. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Barutçuoğlu, H. (2004). *Sonsuzluk sirki* (1. Baskı). Bu Yayınevi.
- Baş, T., & Akturan, U. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (1. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Behrend, A. (2021). Ölüm (T. Ören, Çev.). *Sözelti*, 1, 87-99.
- Brenifer, O. (2015). *Hayat nedir? (Neden varım?)* (A. Türkmen, Çev.; 1. Baskı). Tudem Yayınları.
- Brenifier, O. (2012). *Söyle anne, ben neden varım?* (S. Çekmen, Çev.; 1. Baskı). Uçanbalık Yayınları.
- Buck, P. S. (1993). *Büyük dalga* (A. N. Akbulut, Çev.; 1. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Campbell, J. (2013). *Kahramanın sonsuz yolculuğu* (1. Baskı). Kabalcı Yayıncılık.
- Carnavas, P. (2020). *Fil* (E. Ersavcı, Çev.; 1. Baskı). Can Çocuk Yayınları.
- Cheng, C. (2018). *Güle güle Dombili* (B. İdiman, Çev.; 1. Baskı). Hep Kitap.
- Cheng, C. (2021). *Her zaman yanında olacağım* (A. Berktaş, Çev.; 1. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Couture, A. (2013). *Kiraz'ın şarkıları* (B. Siber, Çev.; 1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.; 1. Baskı). Siyasal Kitabevi.
- Çakır, B. (2021). *Tostos dedesini özliyor* (1. Baskı). Beyaz Balina Yayınları.

- Davies, B. (2017). *Dedemin adası* (O. Aydın, Çev.; 1. Baskı). Redhouse Kidz Yayınları.
- de Deu Prats, J. (2008). *Büyük babam nasıl biriydi?* (F. Yurdözü, Çev.; 1. Baskı). Altın Kitaplar.
- de Laubier, M., Aubinais, M., Boulet, G., & Proteaux, C. (2019). *Ölüm nedir? (Yaman ve onun bitmek bilmeyen soruları)* (D. Dalgakıran, Çev.; 1. Baskı). Timaş Çocuk Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş çocuk yazını: Yazın eğitimine atılan ilk adım* (1. Baskı). Tudem Yayınları.
- Dolto, F. (2004). *Ölümü nasıl anlatmalı* (A. Tarcan & U. Yönten, Çev.). Ark Kitapları.
- Donnelly, E. (2010). *Ağlamak güzeldir* (L. Pohlig, Çev.; 1. Baskı). Çizmeli Kedi Yayınları.
- Edge, C. (2020). *Albie Bright'ın sayısız dünyası* (C. Ceylan, Çev.; 1. Baskı). Bilgi Yayınevi.
- Erlbruch, W. (2018). *Ördek, ölüm ve lale* (B. Siber, Çev.; 1. Baskı). Hep Kitap.
- Ertem, A. (2016). *Aybino (Mini Bino'ya ölümü anlatmak)* (1. Baskı). Ayben Yayınları.
- Fidan, G. G. (2012). Sindbâdnâmelerden hareketle çerçeve hikâye geleneğinde metinlerarasılık: Tûtî hikâyesi örneği. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 8(8), 67-88. <https://doi.org/10.15247/dev.87>
- Gezer, G. (2004). *Kardeşim cennette mi?* (1. Baskı). Nesil Çocuk Yayınları.
- Heegaard, M. E. (2011a). *Çok sevdiğim bir yakını kaybettim (Bir yakını ölen çocuklara yardım)* (C. Kınık, Çev.; 1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Heegaard, M. E. (2011b). *Evcil hayvanımla vedalaşıyorum* (C. Kınık, Çev.; 1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Hest, A. (2018). *Eski dostum Lodos* (S. Özge, Çev.; 1. Baskı). KVA Çocuk Yayınları.
- Hilliard, R. E. (2007). The effects of orff-based music therapy and social work groups on childhood grief symptoms and behaviors. *Journal of Music Therapy*, 44(2), 123-138. <https://doi.org/10.1093/jmt/44.2.123>
- Hilliard, R. E. (2015). Music and grief work with children and adolescents. In C. A. Malchiodi (Ed.), *Creative Interventions with Traumatized Children* (2nd ed., pp. 75-93). The Guilford Press.

- Hoş, N. D. (2019). *5-12 yaş grubu çocuk kitaplarında ölüm teması üzerine bir araştırma* (1. Baskı). Eğiten Kitap.
- Hökelekli, H. (2017). *Ölüm, ölüm ötesi psikolojisi ve din* (2. Baskı). Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- İdris, M. (2015). *Trafik polisi kurbağa* (1. Baskı). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Jay, C., & Thomas, J. (2019). *Sevdiğin biri öldüğünde ne olur? (Küçük çocuklara ölümü açıklayan kitap)* (B. Konur, Çev.; 1. Baskı). Sola Kidz Yayınları.
- Jobert, C. (2013). *Elveda yaşlı rakun* (İ. Avcı, Çev.; 1. Baskı). Nar Çocuk Yayınları.
- Karst, P. (2022). *Görünmez ip* (S. S. Erzurumlu, Çev.; 1. Baskı). Mundi Kitap.
- Kaya, N., & Taştan, N. (2020). Özgüven üzerine bir derleme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 297-312.
- Koçer, H., Eskidemir, S., & Özbek, T. (2012). 6 yaş çocuklarının mizahi tepkilerinin Paul E. McGhee'nin mizah gelişim evrelerine göre incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 82-93.
- Koolwijk, P. (2016). *Ben'in gemisi* (E. Güre, Çev.; 1. Baskı). Can Çocuk Yayınları.
- Köylü, M. (2004). Çocukluk dönemi dini inanç gelişimi ve din eğitimi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45(2), 137-154.
- Kuloğlu Türker, N., & Yüce, S. (2019). *Çocuk, ölüm ve yas (Anne-babalar ve tüm bakım verenler için)* (1. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Labbé, B., & Puech, M. (2010). *Yaşam ve ölüm* (A. Aslan, Çev.; 1. Baskı). Günışığı Kitaplığı.
- Lind, Å. (2011). *Bilim ve ben düşünürken* (A. Arda, Çev.; 1. Baskı). Redhouse Kidz Yayınları.
- Lindgren, A. (1992). *Aslanyürekli kardeşler* (T. Yılmaz, Çev.; 1. Baskı). Bilgi Yayınevi.
- Llenas, A. (2017). *Boşluk* (S. Öge, Çev.; 1. Baskı). Nesin Yayınevi.
- Lobel, A. (1981). *Uncle elephant*. HarperCollins Publishers.
- Lobel, A. (2013). *Fil amca* (E. Özkan, Çev.; 1. Baskı). Kelime Yayınları.
- Long, H. (2017). *En yakın uzak* (E. F. Güçlü, Çev.; 1. baskı). Genç Timaş Yayınları.

- Lukens, R. J., Smith, J. J., & Coffel, C. M. (2018). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış* (C. Pamay, Çev.). Erdem Yayınları.
- Mahdavi, A. (2023). *Boşluk* (M. Salmani, Çev.; 1. Baskı). Nar Yayınları.
- Martins, I. M. (2021). *Kaybolunca nereye gideriz?* (S. Şahin, Çev.; 1. Baskı). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Matthews, G. B. (2000). *Çocukluk felsefesi* (E. Çakmak, Çev.; 1. Baskı). Gendaş Kültür Yayınları.
- Miller, K. K. (2019). *Ölüm psikolojisi* (Y. T. Şar, Çev.; 1. Baskı). Sola Unitas.
- Moor-Mallinos, J. (2008). *Hatırlıyorum* (E. Deliorman, Çev.; 1. Baskı). Redhouse Kidz Yayınları.
- Mukadam, Y. (2023). *Mindfulness in early years: Strategies and approaches to nurturing young minds*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429030734>
- Nanetti, A. (2011). *Dedem bir kiraz ağacı* (S. Tuksavul, Çev.; 1. Baskı). Güneşli Kitaplığı.
- Natov, R., & Deluca, G. (1977). An interview with Arnold Lobel. *The Lion and the Unicorn*, 1(1), 72-96. <https://doi.org/10.1353/uni.0.0119>
- Nieminen, S. H., & Sajaniemi, N. (2016). Mindful awareness in early childhood education. *South African Journal of Childhood Education*, 6(1), 1-9. <https://doi.org/10.4102/sajce.v6i1.399>
- Nilsson, U. (2017). *Elveda Bay Muffin* (A. Arda, Çev.; 1. Baskı). Can Çocuk Yayınları.
- O'Callaghan, C., & Michael, N. (2016). Music therapy in grief and mourning. In J. Edwards (Ed.), *The Oxford Handbook of Music Therapy* (1st Ed., pp. 405-414). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199639755.013.42>
- Okumuşlar, M. (2006). Din eğitiminde etkin bir yöntem olarak hikâye. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(21), 237-252.
- Oliver, L. (2013). *Ben ölmeden önce* (B. Gündüz, Çev.; 1. Baskı). Artemis Yayınları.
- Öze, Ö. (2014). *Ölmek ne demek?* (1. Baskı). Uğurböceği Yayınları.
- Öztürk, H. (2022). Sorun odaklı çocuk edebiyatı ve ölüm teması. *TYB Akademi*, 12(34), 105-140.

- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd Ed.). Sage Publications, Inc.
- Pegot, J. (2022). *Uçmak* (E. H. Çök, Çev.; 1. Baskı). Martı Çocuk Yayınları.
- Pittar, G. (2005). *Milly, Molly ve Emre'nin tohumları* (L. Türer, Çev.; 1. Baskı). Tudem Yayınları.
- Ringtved, G. (2022). *Ağlamak güzeldir* (B. Tarçalır Erol, Çev.; 1. Baskı). İlksatır Yayınevi.
- Risari, G. (2020). *Lea'nın yolculuğu* (E. Cendey, Çev.; 1. Baskı). Hep Kitap.
- Sağır, A. (2017). *Ölüm sosyolojisi* (2. Baskı). Phoenix Yayınevi.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat* (4. Baskı). Tudem Yayınları.
- Sevinç, G. (2019). Ölüm ve bibliyoterapi: Okul öncesi dönemde faydalanılabilecek çocuk kitaplarına yönelik bir içerik analizi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 9(55), 1213-1246.
- Sexsmith, A. (2017). The Frog and Toad stories of Arnold Lobel: A psychoanalytic perspective. *Infant Observation*, 20(2-3), 175-195. <https://doi.org/10.1080/13698036.2017.1421092>
- Stanton, J. (1994). Straight man and clown in the picture books of Arnold Lobel. *Journal of American Culture*, 17(2), 75-84. <https://doi.org/10.1111/j.1542-734X.1994.00075.x>
- Surgey, S. (2022). *Ağır çanta* (R. Erulaş, Çev.; 1. Baskı). Gergedan Yayınları.
- Şirin, M. R. (2019). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış: Çocuk edebiyatı nedir ne değildir?* (2. baskı). Uçan At Yayınları.
- Tanhan, F., & Arı İnci, F. (2009). *Ölüm eğitimi* (1. Baskı). Pegem Akademi Yayınları.
- Taşdelen, V. (2013). Çocuk edebiyatı ve metafizik deneyim: Dağlarca'nın Çocuk ve Allah örneği. *Roman Kahramanları*, 15, 13-20.
- Taşkın Gökçe, T. G., & Kandır, A. (2019). Erken çocukluk döneminde yönetici işlevlerin gelişimi ve değerlendirilmesi ile ilgili Türkiye'de yapılan bilimsel çalışmaların incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 529-546. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.474618>

- Thomas, P. (2012). *Seni özliyorum* (Ö. Mumcuoğlu, Çev.; 1. Baskı). Erdem Çocuk Yayınları.
- Timmons, K., Pelletier, J., & Corter, C. (2016). Understanding children's self-regulation within different classroom contexts. *Early Child Development and Care*, 186(2), 249-267. <https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1027699>
- Umuzdaş, M. S., & Doğan, A. (2021). Müzikli yaratıcı drama eğitiminin okul öncesi çocukların öz güven düzeylerine etkisi. *Yegah Musiki Dergisi*, 4(1), 15-25. <https://doi.org/10.51576/yegah.933074>
- Uslu, M. (2021). *Yas ve çocuk (Ebeveynini / bir yakınıni kaybeden çocuklara ve geride kalan yetişkinlere yardım ve öneriler)*. Çizgi Kitabevi.
- Van Hest, P. (2016). *Annem her yerde* (Ö. Akdik İşli, Çev.; 1. Baskı). Gergedan Yayınları.
- Vohs, K. D., & Baumeister, R. F. (2004). Understanding self-regulation: An introduction. *Handbook of Self-Regulation: Research, Theory, and Applications*, 1-9.
- Weninger, B. (2017). *Fati Teyze'nin yıldızı* (B. Karabulut, Çev.; 1. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- White, E. B. (1996). *Örümcek ağı* (M. Küçük, Çev.; 1. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2013). *Yaşlı fil ve lir kuşu* (1. Baskı). Eğiten Kitap.
- Yılmaz, O., & Yakar, Y. M. (2018). Türk çocuk edebiyatında sorun odaklı yaklaşım. *Çocuk ve Medeniyet*, 2(6), 29-42.
- Zelazo, P. D., Forston, J. L., Masten, A. S., & Carlson, S. M. (2018). Mindfulness plus reflection training: Effects on executive function in early childhood. *Frontiers in Psychology*, 9, 1-12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00208>
- Zelazo, P. D., & Lyons, K. E. (2012). The potential benefits of mindfulness training in early childhood: A developmental social cognitive neuroscience perspective. *Child Development Perspectives*, 6(2), 154-160. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2012.00241.x>
- Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of Self-Regulation* (pp. 13-39). Academic Press. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-012109890-2/50031-7>